

Era mai pe la începutul anului o știre despre niște radiații ieșite din comun la Muzeul de Geologie. Ceva cu un nivel care depășea de nu-știu-câte ori o limită fixată la Cernobîl în urma accidentului din anul 1986 la centrala atomoelectrică. Indiferent ce ar fi putut însemna acel „fixat”, știrea era hotărâtă: situația de acolo se anunța a fi groasă. Agitația era provocată de câteva fosile și roci cu valori ale radioactivității descrise ca fiind deosebit de mari și care pe deasupra erau depozitate în condiții considerate neglijente.

Cei din media s-au inflammat, dar știrea s-a dezumflat repede: cineva greșise interpretarea separatorului zecimal, considerând punctul drept separator de mii. Nivelul radiațiilor era, de fapt, de vreo 1000 de ori mai mic – nu neapărat nesemnificativ, dar în tot cazul nu catastrofal.

În tirada de comentarii ce a urmat, au existat voci care au dezbătut faptul că „la noi” separatorul zecimal este virgula, nu punctul; că așa am învățat la școală; că de fapt în unele țări de influență anglo-saxonă se poartă totuși punctul pe post de separator zecimal, convenție folosită – se preciza undeva într-un comentariu – de absolut toate revistele de specialitate din lume.

Într-adevăr la școală am învățat să spunem doi-virgulă-cinci și tot așa și notăm efectiv – atunci când (mai) scriem de mână. Dar unde scrie că la noi este oricum-ar-fi ? „Așa am învățat la școală” este un criteriu vag. Școala la rândul ei de unde a aflat ?

Pe vremea mea, ca să zic așa, la școală am învățat – de exemplu – că alfabetul limbii române are 28 de litere. După care, prin anul 1982, alfabetul a crescut la 31 de litere în urma unei decizii a Academiei Române, decizie ambalată și popularizată în acea perioadă cu ajutorul primei ediții a volumului „Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române” (DOOM). Școala a avut astfel un reper, o referință scrisă, în baza căreia – de la acel moment încolo – elevilor li s-a predat alfabetul cu 31 de litere.

În privința separatorului zecimal lucrurile nu mai sunt însă la fel de limpezi. Cu excepția unei mențiuni bine ascunse în adâncurile volumului „Dicționar normativ al limbii române” (DIN) publicat în anul 2009, eu nu am reușit să dau de urma vreunui reper scris – iar acea mențiune nu clarifică, de fapt, nimic (citez de la pagina 861):

„În matematică, partea întreagă și cea zecimală a numerelor se despărțeau în tradiția românească prin virgulă, funcție în care se răspândește, după modelul englez, punctul: $\pi = 3,14 = 3.14$ [trei și paișpe]; între grupurile de câte trei cifre ale numerelor mari se folosește, după același model, virgula, în locul punctului din tradiția românească: $1,000 = 1.000$, scris și numai cu blanc 1 000 ori fără blanc 1000; de aici confuziile între cele două sisteme.”

Hm ? Singurul lucru pe care l-am înțeles clar este că există o confuzie.

Faptul că un detaliu din matematică este ridicat la rang de tradiție românească alături de dansul Călușului sau de furatul miresei pare cam bizar, dar nu este exclus să fiu eu ignorant în privința unor subtilități istorice. Ar fi interesant de știut și din care zonă provine acea tradiție românească. O fi mai demult de 1918 ?

Mențiunea vădește și o resemnare: ni se aduce la cunoștință faptul că tradiția românească a fost dată la o parte de modelul englez în curs de răspândire, și cu asta ne-am calmat.

Cât despre grupurile de trei cifre ale numerelor mari, standardul internațional ISO 80000-1 menționează explicit faptul că, pentru claritatea citirii, numerele mari pot fi separate vizual în grupe de câte trei cifre la stânga și la dreapta separatorului zecimal, dar numai printr-un mic spațiu și în niciun caz prin punct sau virgulă.

Același standard zice că separatorul zecimal poate fi reprezentat atât prin punct, cât și prin virgulă (sic !), dar că în practică alegerea între aceste două alternative depinde de uzanța din limba vizată. Uzanță care la noi pare să nu aibă cunoștință despre existența vreunei tradiții.

La urma-urmei, povestea de la Muzeul de Geologie a fost așa, un fel de exercițiu nefericit de pseudo-jurnalism; lucrurile devin mult mai serioase când ajung să fie implicate, de exemplu, elemente din zona financiară – iar aici, la noi cel puțin, varza este totală: dacă mă uit la aplicațiile de tip *internet banking* de la două bănci diferite, cu filiale deschise pe teritoriul României, o valoare de (să zicem) zero-virgulă-zero este figurată cu virgulă la una și cu punct la cealaltă; iau o factură de telefonie și am suma cu virgulă, iau o factură de la altă telefonie și suma este cu punct; mă uit la o factură de consum de energie oarecare și constat că suma apare afișată cu punct pe pagina de internet și cu virgulă pe factura disponibilă ca fișier .pdf în același loc pe aceeași pagină de internet.

În astfel de condiții, niște operațiuni banale de tip *copy-paste* între aplicații cu caracter financiar ajung să devină o adevărată pacoste, nemaivorbind de eventuale implementări la scară mult mai complexă. Pe de altă parte, cei care cunosc sau se ocupă de partea pur tehnică a sistemelor informatice știu că există – cel puțin la nivel de principiu – soluții de diferențiere între forma de stocare a separatorului zecimal (tehnică, abstractă) și cea de prezentare (partea vizibilă, uzanța), numai că întâi de toate trebuie să existe preocupare pentru asemenea detalii din partea celor implicați. Iar aceștia sunt liberi să dea din umeri: unde *scrie* cum ar trebui să fie ?

În general la noi lumea nu prea se înghesuie să documenteze (mai) nimic. Lucrurile importante sunt considerate știute de oricine, ce rost are să mai fie și scrise ? Și-așa detaliile sunt luate în seamă doar de câțiva ciudați. Știu din experiență că așa a fost, de exemplu, cu ghilimelele românești. Sau cu virgula de sub ș și ț. La fel era pe vremuri și cu modemurile telefonice, când în lista de parametri tehnici ai liniilor telefonice erau incluse o sumedenie de țări, dar niciodată România – norocul nostru că epoca acelor modemuri a apus, așa că problema asta s-a rezolvat de la sine.

De altfel lucrurile pot merge și din inerție, treaba se complică doar când mai apare cineva cu vreo pretenție neobișnuită: să presupunem, de exemplu, că vreau să desenez corect drapelul României. Care sunt, mai exact, culorile ? S-ar zice că oricine știe acest lucru, dar de fapt tot ceea ce se știe este „cam așa”. Legea nr. 75 din anul 1994 zice că fâșiile drapelului au culorile „albastru cobalt”, „galben crom” și „roșu vermion”. Deci, dacă vreau să desenez steagul și să-i colorez dungile, va trebui să analizez pe rând spectrul cromatic al acestor descrieri ca să aflu care sunt valorile lor CMYK (dacă doresc un material tipărit fizic) sau RGB (dacă doresc o afișare în mediu digital) sau să ghicesc care ar fi codurile lor RAL (dacă doresc să mângălesc un gard).

Pentru că nu sunt pasionat nici de pictură și nici de modă, la prima citire a textului legii (mai precis un tabel laconic într-o anexă a legii) am presupus că albastrul este specificat ca având culoarea similară cu cea a cobaltului (despre care știu vag că intră în componența unor magneți), numai că așa nu-mi ieșea analogia la crom, știind precis că niște ornamente cromate arată argintiu-lucios (adică în niciun caz galben); răsfoind internetul am aflat că, de fapt, interpretarea albastrului din lege nu este „albastru precum cobaltul”, ci se referă la o nuanță de albastru a unui pigment denumit „albastru cobalt”, în fapt o anumită combinație de oxizi ai cobaltului, care *pare* a fi diferită de nuanța unui alt pigment denumit „albastru *de* cobalt” și care în plus *pare* a fi diferită de nuanța

aceluași (sau nu?) pigment denumit în limba engleză „cobalt blue” – asta dacă este să iau în considerare ce scrie pe Wikipedia în limba română¹, respectiv pe Wikipedia în limba engleză². Similar, am realizat că galbenul din lege se referă de fapt la o nuanță a unui pigment denumit „galben crom”, despre care nu am reușit să aflu dacă este sau nu același cu pigmentul denumit „galben *de* crom”, iar roșul din lege se referă la un pigment denumit „roșu vermion”, care *probabil* că se referă la o sulfură de mercur denumită *vermillon* sau eventual *vermilion* sau *vermillion*, obținută în principiu prin măcinarea minereului de cinabru și care înțeleg că poate avea o multitudine de nuanțe de roșu în funcție de granulație.

Cu legea-n mână, dincolo de o exprimare searbădă de tip „albastru, galben și roșu” chiar nu am habar cum să colorez corect drapelul național al României. N-ar fi exclus ca textul acelei legi să fi fost conceput cândva de cineva cu o vastă experiență în ale zugrăvitului, într-o vreme când alt criteriu colorimetric să zicem că ar fi fost greu de aflat sau de accesat. Însă, chiar dacă așa ar sta lucrurile, aceasta ar putea fi o scuză plauzibilă pentru secolul trecut; azi, menținerea unei referințe naționale colorată doar pe bază de prafuri medievale este de-a dreptul ridicolă.

Cu această ocazie am aflat că, totuși, pe alte meleaguri, cineva a fost mai cu capul pe umeri: culorile drapelului României au fost approximate și consemnate numeric, alături de drapelele naționale ale multor altor țări, în „L'Album des pavillons nationaux et des marques distinctives”³ – album coordonat de un căpitan de marină francez și publicat de o editură a marinei franceze. Dacă în cazul nostru au nimerit sau nu culorile exacte este imposibil de știut: care ar fi criteriul de comparație? Albumul a fost folosit ca referință și de către autorii articolelor de pe Wikipedia în limba română⁴ și limba engleză⁵ referitoare la drapelul României, prin urmare un drapel românesc colorat pe baza celor descrise acolo va ieși cu nuanțele conforme în primul rând cu descrierea din literatura franceză.

Tot cu ocazia documentării despre pigmentii legislativi am aflat și despre o campanie inițiată acum câțiva ani, denumită „’Nșpe mii de culori cunosc pe lume”⁶, creată tocmai în ideea de a atrage atenția asupra acestui „cam așa” legislativ românesc (în speranța îmbunătățirii situației). Inițiativa este simpatcă și utilă, cu amendamentul că, deși în esență campania ia în discuție și critică lipsa de rigurozitate în privința unui detaliu tehnic care are legătură cu identitatea națională, pagina în sine a campaniei a fost scrisă pe alocuri fără diacritice și cu caractere incorecte pentru limba română la ș și ț (cu sedilă în loc de virgulă).

Unii se simt mai relaxați fără atâtea reguli. Am și văzut, de altfel, comentarii de genul „bă, io mă mulțumesc cu haosul ăsta” sau „idioților, lumea moare lumea de foame și vouă vă arde de steaguri” sau „și ce dacă eu aleg alte nuanțe de culori?” sau „altă prostie ultranaționalistă” etc.

Notă: sunt fragmente de comentarii pescuite la întâmplare, am menționat aici în mod deliberat doar din cele pe stilul „contra”, iar exprimările nu sunt reproduse mot à mot.

Într-un anumit sens, genul ăsta de atitudine este de înțeles. Regulile stricte, rețetele invariabile, criteriile de calitate – toate astea pot inhiba exuberanța, aduc cu ele o monotonie tristă. După ce că unele aspecte ale diversității sunt deja în criză – de exemplu prin dificultatea, din ce în ce mai mare, de a veni cu o idee cu adevărat originală pentru o carte sau pentru un film – iaca, se mai trezesc câte

1 https://ro.wikipedia.org/wiki/Listă_de_culori

2 https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_colors:_A-F

3 <http://www.shom.fr/le-shom/actualites/les-nouveautes/actualite-detaillee/article/une-nouvelle-edition-de-lalbum-des-pavillons-nationaux-et-marques-distinctives/>

4 https://ro.wikipedia.org/wiki/Drapelul_României

5 https://en.wikipedia.org/wiki/Flag_of_Romania

6 <http://www.unsingursteag.ro>

unii să se bage în seamă și să impună tot felul de îngrădiri în direcția libertății în general și a libertății de creație în mod special.

Ceea ce este mai greu de perceput sau de conștientizat de către cei predispuși să gândească în spiritul unor astfel de comentarii este însăși epoca în care trăiesc și trăim cu toții: una complicată tehnic, în care majoritatea lucrurilor făcute „cam așa” plasează societatea „cam p’acolo”.

Din când în când, în peisajul mediatic se întâmplă să mai răsară câte o știre de tipul „... statisticile arată că suntem ultimii la ...” sau „... suntem ultimii din ... la ...” (mă refer la situațiile în care „ultimii” echivalează cu ceva jalnic). Chiar admitând că interpretarea statisticilor poate conține o doză de subiectivism, un sâmbure de adevăr tot există. Oare cei responsabili de mersul societății (cei care *într-adevăr* sunt responsabili) or băga în seamă astfel de caracterizări ?

Probabil că aceia nici nu realizează faptul că un detaliu precum cel cu separatorul zecimal chiar cântărește în statistici. Nu virgula în sine sau punctul, nici măcar separatorul ca idee, ci modul superficial, adesea rudimentar și uneori incompetent de a trata lucrurile. O fi chiar așa de greu să observe și să ia aminte cum se desfășoară lucrurile în mod organizat prin alte părți ale lumii ?

Amintesc că suntem în UE. Pentru cei interesați de o sistematizare a elementelor culturale ale statelor membre ale Uniunii Europene, există „Ghidul de redactare interinstituțional”⁷ ce conține „... regulile și convențiile de redactare standardizate care trebuie să fie utilizate de ansamblul instituțiilor, organelor și agențiilor Uniunii Europene.”. Prin natura informațiilor pe care le cuprinde și a modului în care este structurat, ghidul în ansamblul lui poate fi util și altora în alte situații, nu doar celor care se ocupă cu redactarea documentelor oficiale.

În ceea ce privește subiectul de la care am plecat, iată ce aflăm în secțiunea pentru limba română la pagina „Numeralul”⁸:

„10.4.3. În actele Uniunii, în toate limbile oficiale, miile se grupează prin lăsarea unui spațiu fix (nonbreaking space/espace insécable), nu prin punct sau prin virgulă: 34 000 000. De asemenea, în toate limbile oficiale zecimalele se despart de unități prin virgulă (chiar și în limba engleză, începând din anul 1983): 12,5.”

Deci, virgulă. Cum era mai devreme cu modelul englez care a luat locul tradiției ?

În pagina de start a aceluiași ghid, la categoria documentelor utile - informații tehnice, este disponibil un fișier intitulat „Informations utiles à l’intégration de nouvelles langues européenne”⁹. Documentul, revizuit ultima oară în anul 2004 cu ocazia extinderii de atunci a Uniunii, a fost creat cu scopul de a veni în sprijinul redactării documentelor oficiale în limbile nou venite la acea vreme (cs, et, lv, lt, hu, mt, pl, sk și sl), iar odată cu versiunea 1.5 chiar și a celor candidate (bg, ro și tr). În prezent documentul este în continuare același cu cel din anul 2004, deși a mai existat o tentativă de revizuire a lui în anul 2012 (aparent abandonată).

Per ansamblu documentul poate fi util, numai că detaliile referitoare la limba română au câteva probleme: în privința utilizării ghilimelelor (pagina 13) scrie „deocamdată indisponibil” – lucru

⁷ <https://publications.europa.eu/code/ro/ro-000100.htm>

⁸ <https://publications.europa.eu/code/ro/ro-4100400.htm>

⁹ https://publications.europa.eu/code/pdf/elarg-vl_fr.pdf

ciudat având în vedere că la vremea respectivă acestea erau deja documentate și descrise explicit ¹⁰, iar la ordonarea alfabetică (pagina 78) apare \hat{A} urmat de \check{A} – adică invers față de cum este corect ¹¹.

Tot în acel document mai este și problema atribuirii greșite pentru limba română a ș-ului și ț-ului (cu sedilă în loc de virgulă), atât descriptiv, cât și tehnic din perspectiva codărilor de caractere, cu mențiunea că la acea dată lucrurile nu erau încă definitive și complet documentate: în august 2004 abia terminasem revizuirea standardului de tastatură românească, alte documente oficiale pe tema codărilor de caractere au fost elaborate mai târziu cu ocazia legii nr. 183 din anul 2006, iar sistemele de operare predominante în acea perioadă nu erau încă pregătite în întregime pentru corectitudinea limbii române (situație care s-a îmbunătățit semnificativ după anul 2006).

Să zicem că autorul aceluia document a avut la îndemână doar o sursă de documentare neoficială sau eventual incompletă sau eronată, dar chiar și-așa, România a devenit membră a Uniunii Europene în anul 2007. De-atunci s-a perindat pe acolo o gloată întreagă de aleși de-ai noștri, unii mai tăcuți, alții mai vocali. Observ că n-a reușit niciunul să remarce existența unei lipse sau a unor erori într-un document de referință tehnică al Uniunii sau, admitând că cineva a observat, să ceară o corectare a situației. Să se fi dus unul dintre ei și să-i zică respectivului autor „bre, e frumos ce-ai făcut, da' uite, aici e incomplet, iar dincoace e puțin altfel; corectează și matale ce-ai scris acolo ca să știe lumea cum e pe la noi și fă-o mai repede ca să nu ajungă să devină o deprindere greșită”.

La fel ca la separatorul zecimal, nu ordonarea alfabetică în sine este adevărata problemă, ci *faptul*. Nu știe nimeni cum, nu-i pasă nimănui ce.

Soluții există: se cheamă documentare, se cheamă standarde. În legislația europeană actuală, un standard nu poate fi impus prin lege, el poate fi doar recomandat în contextul unei legi. Ceea ce este foarte bine: se evită astfel atât posibilitatea apariției unor interese ascunse sau chiar și numai a unor suspiciuni în acest sens, cât și tentația unor comentarii subterane de genul „ia să ne mai lase ăștia cu standardele lor, ce vin ei să ne oblige pe noi la nu-știu-ce etc.”.

Așa cum în multe domenii există lucrări de referință sau manuale cu diferite grade de elaborare, inclusiv standarde naționale sau internaționale asociate, tot așa și detaliile tehnice ale elementelor culturale ar trebui să fie susținute printr-o documentație clară și fără echivoc.

Destul de dificil totuși, dacă până și un dicționar cu pretenții ne spune că π este „trei și paișpe”.

Cristian Secară

Publicat în data de 6 august 2017 ¹² ¹³

10 <https://www.secarica.ro/std/InstitLingvTastatura-20031008-2.pdf>

11 Folosind DOOM sau ÎOOP ca referințe academice, orice ediție din secolul actual

12 <http://www.contributors.ro/cultura/punct-virgula22874/>

13 <https://www.secarica.ro/index.php/rou/nuante-punct-si-virgula>